

Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців / О. Є. Блинова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – №2(49). – 2019. – С.19-30.

УДК 159.923.2

Олена Блинова

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри загальної та соціальної психології

Херсонського державного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ІЗ РОДИН ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Актуальність. Статтю присвячено проблемі соціально-психологічної адаптації дітей із родин вимушених мігрантів. Актуальність обґрунтовано через розуміння соціально-психологічної адаптованості дитини як вагової умови її психологічного благополуччя та особистісного розвитку. **Мета:** на основі аналізу наукової літератури з'ясувати соціально-психологічні особливості адаптації дітей із родин вимушених переселенців та визначити шляхи та методи психологічної допомоги. **Методи.** Для проведення дослідження застосовано методи теоретичного аналізу та узагальнення наукових джерел з проблем соціальної, соціально-психологічної та психологічної адаптації, а також з'ясування психологічного контексту адаптації дітей із родин внутрішньо переміщених осіб. **Результати.** З'ясовано, що соціально-психологічна адаптація пов'язана з побудовою нормальних міжособистісних стосунків, що сприяють психологічному благополуччю дитини. Визначено проблеми дітей із родин вимушених переселенців: фізіолого-психологічні (розлади особистісного здоров'я, проблеми у спілкуванні, тривожність тощо); педагогічні (труднощі у прийнятті норм і правил організації власної навчальної діяльності); соціальні (зниження соціального статусу та ресурсів родини мігрантів, низьке

матеріальне забезпечення сім'ї); культурні (незнання, неприйняття нової культури, плутанина у ціннісних орієнтаціях, почуттях та самоідентифікації). Проаналізовано особливості процесу адаптації дітей вимушених переселенців порівняно з адаптацією їх батьків. Наголошено на чинниках дезадаптації дітей вимушених переселенців: недостатність дружніх контактів з однолітками, скрутна ситуація з житлом у вимушених переселенців, безробіття батьків, вік та стать дитини, неприйняття вимушених переселенців з боку місцевого населення. Визначено шляхи психологічної, педагогічної, соціальної роботи з метою адаптації дітей вимушених переселенців.

***Ключові слова:** соціально-психологічна адаптація, психологічна адаптація, внутрішньо переміщені особи, вимушені мігранти, діти із родин вимушених переселенців, дитячо-батьківські відносини.*

Вступ. У зв'язку з тенденціями глобалізації та інтеграції, соціальними змінами, що відбуваються у світі, посилюються процеси міграції населення. Різка зміна звичних умов життя, що викликається переїздом сім'ї в іншу країну (або регіон) з іншими культурними традиціями та мовним середовищем, призводить до дезорієнтації дитини із родини мігрантів, до серйозних проблем соціального, економічного та психологічного характеру.

В українському суспільстві внаслідок конфліктної ситуації на сході країни гостро постає проблема, пов'язана з переміщенням та наступною адаптацією вимушених переселенців. В офіційних документах вимушених мігрантів визначають як «внутрішньо переміщених осіб» (ВПО), що закріплено у «Керівних принципах з питань переміщення осіб всередині країни» ООН.

Від внутрішньої міграції, необхідності залишити свою домівку та виїхати в інший регіон перебування найбільше страждає найуразливіша категорія населення – діти. Категорію «діти із сімей вимушених переселенців» розумітимемо, як діти, які були змушені залишити місця звичайного проживання на території Донбасу, щоб уникнути наслідків

збройного конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини, які не перетинали міжнародно визнаного кордону України.

Дитячо-батьківські відносини в сім'ях мігрантів пов'язані зі змінами, що відбуваються в статусі цих сімей, статусі батьків, та й самих дітей в умовах їх адаптації до нового місця не тільки в географічному, але, перш за все, в соціальному (культурному) значенні. Це вимагає певної психологічної роботи з усіма суб'єктами цих відносин; від якості такої роботи, організації і реалізації психолого-педагогічної та соціально-психологічної допомоги, залежить соціально-психологічний клімат в родині, психологічне благополуччя всіх її членів.

Мета: на основі аналізу наукової літератури з'ясувати соціально-психологічні особливості адаптації дітей із родин вимушених переселенців та визначити шляхи та методи психологічної допомоги.

Методи дослідження. Для проведення дослідження застосовано методи теоретичного аналізу та узагальнення наукових джерел з проблем соціальної, соціально-психологічної та психологічної адаптації, а також з'ясування психологічного контексту адаптації дітей із родин внутрішньо переміщених осіб.

Теоретичний аналіз проблеми. Під соціально-психологічною адаптацією, погоджуючись з думкою Н. Завацької, розуміємо той аспект психічної адаптації, що забезпечує організацію мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків, урахування експектацій оточення і досягнення соціально значущих цілей [2]. Наукові підходи до визначення сутності соціально-психологічної адаптації, зокрема, адаптації вимушених мігрантів, розкрито нами у попередніх дослідженнях [1; 5].

Цікавими для цілей нашого дослідження є виокремлені А. Налчаджяном рівні адаптації у новому соціокультурному середовищі, які можна віднести також і до особливостей адаптації дітей [3]:

– цілеспрямований конформізм: коли індивід знає, яким чином він має діяти та поводитися у новому середовищі, але не визнає цього і, коли

можливо, відкидає систему цінностей нового середовища та дотримується старої системи цінностей;

– взаємна терпимість: рівень, при якому особистість та її соціальне середовище виявляють взаємну терпимість до цінностей і форм поведінки кожної із сторін; даний рівень адаптації має два прояви: (1) визнання групою рівноцінності своєї і чужої системи цінностей, (2) невизнання даної рівноцінності;

– акомодация: більш глибокий рівень адаптації, який виникає на основі взаємної терпимості і пов'язаний з взаємними поступками;

– асиміляція (повне пристосування): рівень адаптації, при якому індивід повністю відмовляється від своїх колишніх цінностей і приймає цінності нового середовища.

За даними А. Налчаджяна, Л. Арутюнян, більшість дітей вимушених переселенців та біженців рівною мірою проявляють або симптоми цілеспрямованого конформізму, або взаємної терпимості із домінуванням її другої форми. Тенденція цілеспрямованого конформізму виявляється у тих дітей та юнаків, проблеми матеріального і економічного характеру яких тією чи іншою мірою вирішені. Ті ж, хто втратив близьких людей під час конфлікту, чиї сім'ї розпалися після переїзду, чиї родичі захворіли або померли, хто продовжує жити у гуртожитку, складають групу людей, які примирилися з ситуацією та демонструють терпимість стосовно реальності, в якій проживають [3].

У дослідженні Г. Солдатової спостерігалися і випадки асиміляції, яка відбувається при наявності наступного комплексу чинників:

– проживання родичів у регіоні переселення, що надавало змогу дітям та їх сім'ям часто приїздити, проводити канікули, спілкуватися з місцевим населенням, засвоювати місцеві цінності і форми поведінки в умовах відсутності конкуренції і суперництва;

- установка батьків дитини на країну переселення (або регіон переселення) як на Батьківщину (у випадку етнічної міграції, коли людина повертається на «історичну батьківщину»);
- знання мови, історії, мистецтва країни, до якої переселяється родина;
- вирішення матеріальних, житлових проблем, наявність роботи і т.ін. у сім'ї дітей біженців;
- повна інтегрованість дітей вимушених переселенців та біженців у суспільство однолітків [5].

Якщо врахувати сфери адаптації, які виокремлює А. Налчаджян – позаособистісна, пізнавальна і особистісна, то можна стверджувати, що асиміляція у дітей біженців та вимушених переселенців не є повною і абсолютною. Автор порівнює адаптацію дітей різних вікових груп та стверджує, що у дітей молодшого шкільного віку майже відсутні проблеми в адаптації у позаособистісній сфері, тобто накопичення знань, навичок, вмінь, компетентності і майстерності. Сутність особистісної сфери адаптації полягає у встановленні емоційно-насичених зв'язків з іншими людьми. Діти вимушених переселенців та біженців починають відторгати від себе дітей, які мають повноцінну соціально-психологічно врівноважену родину і добробут.

Як вказує Ю. Удовенко, психологічні проблеми членів сімей переселенців мають комплексний характер, їх ядром є тяжкий травматичний досвід, переживання якого ускладнюється необхідністю адаптуватися у новому середовищі. Іншими словами, спостерігається ефект ретравматизації – одна травма накладається на іншу: загроза життю та благополуччю за місцем попереднього проживання (одна травма) поєднується із необхідністю контактувати із незнайомим середовищем (вторинна травма) [8].

Особливо стресовою і травматичною ситуацією ці події стали для дітей, які змушені були змінити місце проживання і отримали статус «діти-переселенці», оскільки діти взагалі є більш вразливими та чутливими до впливу несприятливих чинників оточуючого середовища, ніж дорослі. Діти-переселенці змушені зустрічатися із травматичними і стресовими чинниками

значно частіше. Ці чинники впливають на дитину в період її розвитку, тим самим порушуючи нормальні процеси формування і становлення особистості. Пережитий травматичний досвід впливає на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні відносини, самооцінку і, в цілому на світогляд [4; 6; 7]. Саме діти зазнають значних складностей соціального і психоемоційного характеру, пов'язаних зі зміною середовища проживання та звичного кола спілкування, тим більше, коли міграція спричинена війною.

Результати та обговорення. Проблеми дітей-мігрантів можна представити наступним чином:

- фізіолого-психологічні: розлади особистісного здоров'я, погане самопочуття, труднощі у концентрації уваги, проблеми у спілкуванні, неадекватні навички взаємодії у новому середовищі, відсутність соціальної довіри, підвищена тривожність тощо;

- педагогічні: труднощі у прийнятті норм і правил організації власної навчальної діяльності, що висувуються приймаючою стороною, погане знання або незнання мови, невідповідність рівня підготовки вимогам, які існують у країні (або регіоні) перебування, розлади мислення тощо;

- соціальні: беззахисність дитини у міграційній ситуації, зниження соціального статусу та ресурсів родини мігрантів, низьке матеріальне забезпечення сім'ї, відсутність необхідних документів для отримання освіти, нетерпиме ставлення приймаючої спільноти;

- культурні: незнання, неприйняття нової культури, плутанина у ціннісних орієнтаціях, почуттях та самоідентифікації, тривога, побоювання щодо втрати власної самобутності [6].

Діти із сімей вимушених переселенців відчують проблеми різноманітного характеру: побутові, матеріальні, психолого-педагогічні, що призводить до різних форм психосоціальної та педагогічної дезадаптації. Багато дітей із сімей мігрантів демонструють незадовільне ставлення до навчання, слабку ініціативність, відхилення особистісного розвитку

(занижена самооцінка, підвищена тривожність, знижене самопочуття, активність, настрій; мають місце прояви агресивності, порушення поведінки).

Проблемами і труднощами вимушено переселених родин стають: пошуки житла та роботи; оплата житла, харчування та лікування; побудова соціальних контактів; відновлення освітнього процесу; орієнтування і адаптація у новому середовищі; мовні аспекти, поведінкові та емоційні труднощі дітей тощо. Особливо страждають діти віком від 3 до 15 років, оскільки діти до трьох років легко розлучаються з попереднім місцем проживання, а цілком доросла людина старше п'ятнадцяти років здатна сприйняти переїзд на нове місце більш раціонально, ніж у молодшому віці. Саме тому, в ситуації різкої зміни комфортного середовища проживання дитині віком від 3 до 15 років легко можна завдати психічної травми, що призводить до різних розладів емоційно-вольової сфери, що, у свою чергу, може спричинити суттєві психологічні зміни у їх поведінці [4].

Тому, для дітей вимушених переселенців виразними стають психологічні проблеми, що виявляються в:

- порушенні психоемоційного стану здоров'я (погіршення комунікативного спілкування з оточуючими; поява дратівливості, агресивності, тривожності, капризності, плаксивості, відсутності довіри до інших; поява відчуття самотності, емоційної відстороненості, ізоляваності та власної неповноцінності);

- проблеми пов'язані із спілкуванням (несформованість адекватних соціально-комунікативних навичок, страх і недовіра або агресія і дратівливість стосовно оточення, можлива надмірна залежність від думок оточуючих, небажання вступати в комунікативні зв'язки, втрата розуміння дорослих);

- порушення взаємовідносин в сім'ї, коли зміна соціальної ситуації та обов'язків у сім'ї часто змушує дітей і підлітків «включатися» в дорослі проблеми (до яких вони можуть бути не готові);

– ускладненні процесу соціалізації та якості виховання (порушення шкільної дисципліни, поява проблем у навчанні), що призводить до ускладнення формування особистості [7].

Н. Завацька вказує, що з порушенням психоемоційного стану дитини також пов'язана проблема ресоціалізації [2]. При повній зміні місця проживання на перший план виходить питання інтеграції в нове середовище. Порушення комунікативної поведінки, кризисний стан та отримання психологічної травми створюють додаткові бар'єри в успішній ресоціалізації та швидкої адаптації до нових умов. Соціальний напрямок вирішення питань адаптації дітей та сімей вимушених переселенців містить у собі побутові, медичні, освітні, економічні сторони, які виникли раптово та потребують реадaptaції людини в суспільстві.

Слід наголосити на чинниках, які стимулюють асиміляцію, та відрізняють процес адаптації дітей вимушених переселенців та біженців від процесу адаптації їх батьків (Л. Арутюнян, Г. Мосесов).

По-перше, більш високий рівень толерантності соціального оточення дітей вимушених переселенців, яке представлено їх однолітками та вчителями. Світ однолітків, друзів та знайомих дітей із сімей вимушених переселенців ставиться до них з більшим розумінням, співчуттям, співчутливістю, ніж світ дорослих.

Другий чинник, який сприяє процесу адаптації дітей, є здатність особистості дитини до більш швидкого засвоєння та накопичення нових знань (нової інформації, нової культури), перш за все, мови як засобу комунікації, відомостей про історію і культуру народу, його духовні та моральні цінності і орієнтири. Це збільшує можливості більш глибокої культурної адаптації і частково розв'язує проблему кризи ідентичності.

Навіть на початковій стадії адаптації виявляється принципові відмінності процесу адаптації у дорослих (батьків) і дітей. Вони полягають, насамперед, у відмінностях поглядів і ставленні до оточуючих. Якщо батьки сприймають все з погляду вже пережитого, через біль, сльози та нещастя, які

пов'язані з вимушеним переїздом із рідних місць, то діти сприймають навколишній світ через надбання. Дітям і дорослим ставили два аналогічних питання. Перший: «Три Ваші великих втрати за ці роки?», другий: «Три Ваші найважливіші надбання за роки життя у місці переселення?» Всі батьки охоче відповідали на перше питання (будинок, майно, робота, друзі, положення у суспільстві і т.ін.) і не могли відповісти на друге питання, водночас діти легко відповідали на обидва питання.

Крім того, батьки, на відміну від дітей, розрізняють психологічну атмосферу на «Там» і «Тут». «Там» – це будинок (квартира), робота, матеріальний добробут у родині, друзі, рідні, знайомі, можливість приймати гостей і ходити у гості, можливість відпочивати і т.ін. «Тут» – це безробіття, відчуття власної непотрібності, самотність, замкнений спосіб життя, відірваність від рідних і близьких і т.ін. Тому у дорослих можна спостерігати категоричне і принципове неприйняття того, що їх оточує зараз.

Таким чином, якщо у батьків на рівні несвідомого відбувається процес прийняття і підпорядкованості, а на рівні свідомого – неприйняття та відчуженості (неприйняття способу життя, неприйняття норм і звичаїв суспільства, неприйняття специфічних рис національного характеру і національного світогляду і т.ін.), то у дітей регулятори свідомого і несвідомого, як головні механізми формування особистості, виступають, як правило, у продуктивній і плідній єдності.

Чинниками дезадаптації є [5; 6; 7]:

- 1) Недостатність дружніх контактів з однолітками. Саме в підлітковому та юнацькому віці спілкування з друзями є найважливішим компонентом соціальної ситуації розвитку особистості і її самосвідомості. Дружба з місцевими дітьми, спільне дозвілля (ігри, дні народження, шкільні екскурсії і походи до театрів, музеїв) і спільне навчання, стимулюють адаптацію. Водночас йде активний процес самоствердження завдяки творчим здібностям і вольовим якостям.

2) Наступним чинником, який ускладнює адаптацію, є скрутна ситуація з житлом у вимушених переселенців. Внаслідок переїзду багато людей втратили житло, службову кар'єру, набутий професійний і соціальний статус. Наявність власного житла у регіоні переселення значною мірою зумовлює успішність адаптації. Це дозволяє відчувати захищеність і повноцінність, що надає змогу звертати увагу на свої соціокультурні потреби, проводити більше часу з друзями, розвивати свої творчі і професійні здібності/

3) Третім чинником дезадаптації дітей вимушених переселенців є безробіття батьків, які сприймають відсутність роботи як свою непотрібність суспільству, як обмеження громадянських і людських прав, як ображення честі, як їх неприйняття у регіоні переселення. Саме це визначає їх відчуженість, апатію і безвілля, песимізм, породжуючи важкий за своїми наслідками феномен «чужий серед своїх». Багато дітей стають жертвами соціального дистреса своїх батьків.

4) Наступний чинник – це вік. Діти більш старшого віку, з одного боку, адаптуваються важче. Водночас, оскільки вони належать до групи цілеспрямованого конформізму, їх сформована свідомість, світогляд, спрямовують і запевнюють їх у необхідності адаптації. Чинником, який ускладнює адаптацію, є стать дитини. Адаптація у дівчат відбувається більш складно, ніж у хлопців. Це можна пояснити як біологічними характеристиками, так і соціальними очікуваннями від кожної статі: «чоловік є сильнішим, він голова родини, має утримувати її, нести відповідальність за добробут кожного члена сім'ї», «жінка – істота слабка, має бути скромною, підпорядковуватися нормам і поведінковим зразкам суспільства» [5].

5) Чинником дезадаптації може бути неприйняття вимушених переселенців з боку місцевого населення, недружність, як похідна від їх належності до іншої субкультури, від їх скрутного матеріального становища і невлаштованості, від їх внутрішніх переживань, що викликає агресію і дезадаптацію.

Процес адаптації ускладнює концентрація вимушених переселенців в одному місці (село, пансіонат, гуртожиток), їх слабка інтегрованість до суспільства. Постійне спілкування вимушених переселенців один з одним заважає їх відриву від цінностей колишньої субкультури. Гомогенне середовище вимушених переселенців негативно впливає на дітей, вони постійно чують скарги і обурення дорослих, спостерігають біль і муки батьків, бачать людей, які перебувають у напруженому, нервозному стані, стають свідками сцен, які не спонукають до навчання, нормального життя і нормальних взаємовідносин з однолітками.

Серед інших «дитячих» проблем, найбільш важливою, на яку слід спрямувати соціальну політику у відношенні вимушених переселенців, є дезадаптованість або патологічні форми адаптації батьків, які руйнують цілісність успішного процесу адаптації дітей. Якщо основна проблема дорослих вимушених переселенців та біженців полягає у маргінальності їх становища між двома світами, то головна проблема дітей біженців полягає в їх маргінальності між новим світом однолітків і невіддільним для них світом, в якому живуть їх батьки.

С. Шанін вказує на особливості адаптації дітей мігрантів в освітніх закладах та зауважує, що необхідність адаптації, що виникла в зв'язку з кардинальною зміною соціального оточення, нашаровується на проходження нормативної кризи в підлітковому віці, пов'язаної зі становленням самосвідомості, формуванням цілісності і виникненням особистісних новоутворень. Об'єктом взаємодії в школах і сім'ях мігрантів можуть бути діти, дорослі члени сім'ї і вся мігрантська сім'я. Батьки-мігранти та їхні діти, перш за все, потребують допомоги в навчанні, яка спрямована на запобігання виникаючих сімейних проблем і формування педагогічної культури батьків. Допомога в організації сімейного виховання реалізується педагогом в роботі з батьками шляхом їх консультування, а також з дитиною за допомогою створення спеціальних виховних ситуацій. Специфіка роботи вчителя з сім'ями мігрантів обумовлена низкою соціально-психологічних чинників, які

необхідно враховувати в організації взаємодії сім'ї і школи в процесі розвитку особистості дитини [9].

Для досягнення поставленої мети – соціально-психологічної адаптації дітей мігрантів до умов загальноосвітньої школи – вчителю, який здійснює роботу з мігрантськими сім'ями, та психологу освітнього закладу потрібно вирішити ряд взаємопов'язаних завдань: здійснювати діяльність з вивчення особистості дитини та оточуючих її людей, проаналізувати вплив умов школи і соціального середовища на формування особистості дитини; прогнозувати розвиток проблеми і її рішення в процесі розвитку і виховання дитини; організовувати взаємодію всіх членів мігрантської сім'ї на основі діалогу; допомогти виправити помилки виховання, що негативно впливають на розвиток особистості дитини; допомогти батькам і дітям сім'ї мігрантів знайти і реалізувати себе; надати допомогу в сфері емоційно-психологічного здоров'я; формувати морально-правову стійкість членів сім'ї мігрантів.

Таким чином, сутність роботи психолога освітнього закладу та вчителя полягає в організації співпраці з сім'єю і дітьми одночасно. Психолого-педагогічна компетентність вчителя закладу середньої освіти, в якій навчаються діти мігрантів, його професіоналізм і гуманістичні позиції по відношенню до дитини, а також взаємодія і тісна співпрацю за схемою сім'я – педагог – дитина дасть позитивні результати і допоможе сім'ям мігрантів вижити в складних соціально-економічних, політичних, соціокультурних умовах і успішно до них адаптуватися.

Висновки. Визначено, що сім'я як соціально-психологічна одиниця, реагує як ціле на індивідуальний досвід своїх членів. Тобто, навіть якщо вся родина не переживала екстремальної ситуації, але її пережив один із членів родини, його стан відображається на всій родині, її функціях, рольовій структурі, взагалі на соціальній адаптації її членів. Діти вимушених переселенців повертаються додому, де не влаштований побут, де у батьків немає роботи, де батьки досі страждають. Співпереживання батькам

виводить дитину із стану адаптованості, який вони відчують поза сім'єю, що стримує процес асиміляції.

Для успішної соціально-психологічної адаптації дітей із родин внутрішньо переміщених осіб треба враховувати особливості «первинного» середовища адаптації дітей мігрантів, що вимагає спеціального соціально-психологічного аналізу ряду характеристик освітнього середовища: орієнтації в соціальній ситуації, загальних тенденцій до інтеграції, засобів, якими володіють установи для такої діяльності і, мабуть, головне – спеціальної підготовки педагогів і психологів до надання дієвої допомоги в адаптації та інтеграції дітей у відповідні спільноти.

Література

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації / О. Є. Блинова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2016. – Вип. 3(1). – С.111-117.
2. Завацька Н. Є. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі : монографія / Під ред. Н. Є. Завацької. – Луганськ : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, 2012. – 320 с.
3. Налчаджян А. А. Этногенез и ассимиляция (психологические аспекты) / А. А. Налчаджян. – М. : Когито-Центр, 2004. – 216 с.
4. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посібник для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; [за ред. Л. С. Волинець]. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. – 72 с.
5. Слюсаревський М. М. Психологія міграції : навч. посібник / М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Видання друге, перероблене та доповнене. – Київ : Талком, 2018. – 360 с.

6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : методичні рекомендації / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.
7. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. [Андреєнкова В.Л., Бандурка І.О., Бочкор Н.П. та ін.]. – Київ : Агентство «Україна», 2015. – 175 с.
8. Удовенко Ю. М. Організація соціально-психологічної допомоги дітям, які пережили втрати внаслідок військових дій / Ю.М. Удовенко // *Ukrainian Psychological Journal*. – 2017. – вип. 1(3). – С.165-176.
9. Шанин С.В. Воспитание толерантности у детей-мигрантов в полиэтничном регионе. Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире [Электронный ресурс] : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. / отв. ред. В. В. Константинов. Пенза : Изд-во ПГУ, 2016. С.262-267.

Reference

1. Blynova O. Ye. (2016) *Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia vymushenykh mihrantiv: pidkhody i problemy vyvchennia fenomena akulturatsii* [Socio-psychological adaptation of forced migrants: approaches and problems of the study of the phenomenon of acculturation]. *Naukovyj visnyk Khersonsjkogho derzhavnogho universytetu. Serija: Psykholohichni nauky – Scientific Herald of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 3(1), 111-117. [in Ukrainian]
2. Zavatska N. Ye. (2012) *Sotsiokulturni ta psykholohichni aspekty adaptatsii osobystosti v suchasnomu sotsiumi* [Socio-cultural and psychological aspects of adaptation of the personality in modern society]. Luhansk : Vyd-vo Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Dalia. [in Ukrainian]
3. Nalchadzhian A. A. (2004) *Etnogenez i assimiliatsiia (psikhologicheskie aspekty)* [Ethnogenesis and assimilation (psychological aspects)]. Moskva : Kogito-Tsentr [in Russian]

4. Melnyk L. A. (2015) *Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy : posibnyk dlia praktykiv sotsialnoi sfery [Psychosocial help for internally displaced children, their parents and families with children from the East of Ukraine: a guide for practitioners in the social sphere]*. Kyiv : Vydavnychi dim «Kalyta» [in Ukrainian]
5. Sliusarevskiy M. M., Blynova O. Ye. (2018) *Psykhologhiia mihratsii : navch. posibnyk [Psychology of Migration: study guide]*. Kyiv : Talkom [in Ukrainian]
6. Bochkor N.P., Dubrovska Ye.V., Zaleska O.V. (2014) *Sotsialno-pedahohichna ta psykhologichna robota z ditmy u konfliktnyi ta postkonfliktnyi period : metodychni rekomendatsii [Socio-pedagogical and psychological work with children in the conflict and post-conflict period: methodical recommendations]*. Kyiv : La Strada-Ukraina [in Ukrainian]
7. Andrieienkova, V. L., Bandurka, I. O, & Bochkor, N. P (2015). *Sotsialno-pedahohichna ta psykhologichna dopomoha simiam z ditmy v period viiskovoho konfliktu [Social pedagogical and psychological support for families with children in the period of military conflict]*. Kyiv: Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].
8. Udovenko Yu. M. (2017) *Orhanizatsiia sotsialno-psykhologichnoi dopomohy ditiam, yaki perezhyly vtraty vnaslidok viiskovykh dii [Organization of social and psychological assistance to children who survived the loss as a result of hostilities]*. *Ukrainian Psychological Journal*, 1(3), 165-176.
9. Shanin S. V. (2016) *Vospitanie tolerantnosti u detei-migrantov v polietnichnom regione [Tolerance education for migrant children in the polyethnic region]*. *Sotsialno-psikhologicheskaiia adaptatsiia migrantov v sovremennom mire : materialy III Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Socio-psychological adaptation of migrants in the modern world : materials of the III International Scientific and Practical Conference*. Penza. 262-267. [in Russian]

Blynova Olena Doctor of psychological sciences, professor, Head of the Department of General and Social Psychology, Kherson State University, Kherson, Ukraine.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE CHILDREN FROM FORCED MIGRANTS' FAMILIES

Topicality. The article is devoted to the problem of socio-psychological adaptation of the children from forced migrants' families. The topicality is justified through the understanding of socio-psychological adaptation of a child being an important condition of his or her psychological well-being and personal development.

Objective: based on theoretical analysis of scientific sourced, to find out the socio-psychological peculiarities of adaptation of children from forced migrants' families and to define the ways and methods of psychological help.

Methods. For the investigation the methods of theoretical analysis and generalization of scientific sources on the problems of social, socio-psychological and psychological adaptation were used, among with defining the psychological context of adaptation of children from internal migrants' families.

Results. It was stated, that socio-psychological adaptation is connected with building normal inter-personal relationships, influencing the psychological well-being of a child. The problems of children from forced migrants' families were defined: physio-psychological (disorders in personal health, trouble in communications, anxiety, etc.); pedagogical (difficulties in accepting the norms and rules of educational activity); social (lowering of social status and resources of migrants' family, low level of living, intolerable treatment by the accepting community); cultural (not knowing or not accepting the new culture, confusion between value orientation, feelings and self-identification). The peculiarities of the adaptation process of children from forced migrants' families comparing to their parents' adaptation was analyzed. The factors of disadaptation of forced migrants' children were emphasized: lack of friendly contacts with yearlings, difficult situation with accommodation, unemployment of parents, child's age and gender,

non-acceptance of forced migrants by local population. The ways of psychological, pedagogical, social work with the aim of forced migrants' children adaptation were defined.

Key words: *socio-psychological adaptation, internally displaced persons, forced migrants, children from families of forced migrants, children-parent relationships.*